

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Suomen Lukiolaisten Liitto (SLL) kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

SLL on pettynyt ohjelman tämänhetkiseen tasoon ja sisältöön. Ohjelma on hajanainen ja epäjohtonmukainen eikä siinä aseteta selkeitä, mitattavia tavoitteita nuorten hyvinvoinnin parantamiseksi tai esitetä uusia, merkittäviä toimia. SLL:n näkemyksen mukaan ohjelman valmistelussa ei ole riittävällä tavalla kuultu tai hyödynnetty nuorisoalan osaamista ja näkemyksiä.

Uuden VANUPOn on ehdotettu korvaavan Orpon hallitusohjelmaan kirjatun laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. VANUPO-luonnos ei vastaa tätä kirjausta eikä hallituksen lupauksia edistää nuorten hyvinvointia. SLL esittääkin, että hallitusohjelman mukainen toimenpideohjelma irrotetaan VANUPOsta ja että sen valmistelu käynnistetään pikaisesti. Työn voisi toteuttaa esimerkiksi nuorisoasioista vastaavan ministerin nimittämässä asiantuntijatyöryhmässä.

SLL toivoo myös, että seuraavan VANUPOn valmistelussa hyödynnetään tällä kierroksella saatua palautetta ja kehitetään ohjelmaa sekä sen valmisteluprosessia siten, että se olisi aidosti nuorten hyvinvointia ja nuorisotyötä kehittävä, hallituksen ja ministeriöiden työtä poikkihallinnollisesti ohjaava asiakirja.

Korin 1 johdannossa on melko lyhyt katsaus nuorten vointiin ja olennaisiin lukuihin. Silti kaikkia johdannon teemoja ei ole otettu huomioon toimenpiteissä eikä niissä ole riittävää konkretiaa kehittämisen suunnan havaitsemiseksi. Kun samalla ohjelman toteuttamiseen ei ole juurikaan

varattu rahoitusta, on melkolailla mahdotonta odottaa esimerkiksi opiskeluhuollon yksilökohtaisten palveluiden saatavuuden paranemista.

Ohjelma on myös monin osin ristiriidassa hallitusohjelman kanssa: nuorten hyvinvointiin ja mielenterveyteen vaikuttavat tutkitusti esimerkiksi toimeentuloon liittyvät seikat, joten sosiaaliturvasta leikkaamalla rapautetaan nuorten mielenterveyttä samalla, kun VANUPO:n kauniilla kirjauksilla sitä yritetään korjata.

Korin toimenpiteet käsittävät hyvinvoinnin lähinnä terveyden kannalta, vaikka esimerkiksi syrjäytyminen on hyvin monimutkainen kokonaisuus. Syrjäytyneen nuoren tilanteen parantamiseksi tarvitaan niin sosiaali- kuin koulutuspoliittisia toimenpiteitä sekä laaja-alaista, moniammatillista yhteistyötä.

Toimenpiteet oppimisen ja kouluviihtyvyyden tukemiseksi ovat melko kapea-alaisia. SLL painottaa, että nuorten hyvinvoinnin kannalta keskeistä kouluissa ja oppilaitoksissa on ennen kaikkea laadukas ja saavutettava koulutus. Tämä tarkoittaa esimerkiksi kohtuullisia ryhmäkokoja, riittävää määrää koulutettuja aikuisia, toimivaa oppimisen tuen kokonaisuutta sekä fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallista oppimisympäristöä.

SLL pitää hyvänä kirjausta yhteisöllisen opiskeluhuollon kehittämistä, sillä se on hyvin keskeinen oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointiin vaikuttava kokonaisuus kouluissa ja oppilaitoksissa. Samoin kiitoksen ansaitsee opiskeluhuollon tiedonkulun parantaminen tarvittaessa lainsäädännön muutoksilla.

Esimerkiksi Kouluterveyskyselyiden ja Lukiolaisbarometrin mukaan vähemmistöön kuuluvat nuoret voivat kouluissa ja oppilaitoksissa muita nuoria huonommin ja heillä on suurempi kiusatuksi tuleminen riski. SLL katsoo, että oppilaitoksiin liittyvässä toimenpidekokonaisuudessa tulisi olla konkreettisia toimenpiteitä aihetta koskien ja käsitellä esimerkiksi sateenkaarisensitiivisyyden sekä antirasismien edistämistä koulu- ja oppilaitosyhteisöissä osana yhteisöllistä opiskeluhoitoa.

Korin toimenpiteitä tulee tarkastella kriittisesti myös koulutusjärjestelmän osalta. Nuoret kokevat koulu- ja opiskelu-uupumusta ja opettajat työuupumusta. Koulu-uupumus mainitaan nuorten kasvu- ja elinolojen tilaa tarkasteltaessa, mutta asian korjaamiseen ei löydy ohjelmasta tällä hetkellä ratkaisuja. Opiskelu-, työ- ja toimintakyvyn turvaamisen tulisi olla ohjelman keskiössä myös toimenpiteissä.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Tavoitteena on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin, mutta tavoitetta koskevat toimenpiteet jäävät melko suppeiksi. Jos nuorten mielenterveyskriisi halutaan ratkaista, koko palvelukokonaisuuteen on satsattava: perustason mielenterveyspalveluihin, erikoissairaanhoidon ja kuntoutukseen – mutta myös opiskeluterveydenhuollossa tehtävään ennaltaehkäisevään työhön.

SLL esittää, että ohjelmaan lisätään kirjaus opiskeluterveydenhuollossa tehtävien terveystarkastuksien kehittämistä ja mielenterveystarkastuksen liittämiseksi osaksi niitä. Pandemian aikana opiskelijoille jäi monenlaista hoitovelkaa, minkä yksi osasy ovat väliin jääneet terveystarkastukset sote-alan henkilöstön siirryttyä väliaikaisesti esimerkiksi koronatestauksen ja -rokottamisen pariin.

Lisäksi SLL esittää, että toimenpiteisiin lisätään kirjaus lasten ja nuorten terapiatakuun laadukkaasta toimeenpanosta. Terapiatakuun yläikärajan tulee ulottua nuorisolain mukaisesti alle 29-vuotiaisiin ja terapiatakuun tulee toteutua ensisijaisesti nuoren lähiympäristössä eli opiskeluterveydenhuollossa. Nuorten tulee saada osallistua terapiatakuun toimeenpanon suunnitteluun ja palvelun kehittämiseen.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

VANUPOn valmistelun yhteydessä järjestetyn kuulemisen mukaan ilmastonmuutos ja luonnon säilyttäminen ovat nuorten mielestä tärkeimmät ratkaistavat haasteet yhteiskunnassa. Kuitenkin ohjelmasta puuttuvat tyystin konkreettiset toimenpiteet nuorten osallisuuden edistämiseen ilmasto- ja luontokriisin ratkaisemisessa sekä yhteiskunnan muutokseen sopeutumiskyvyn vahvistamiseen. On kuitenkin hyvä, että VANUPOn tavoitteet tullaan sovittamaan yhteen kansallisen demokratiaohjelman kanssa ja että nuorten osallisuus ja toimijuus tunnustetaan erityisesti ilmastonmuutosta ja luontokatoa koskevista prosesseista – muuten tämän tavoitteen toimenpiteet jäävät abstrakteiksi ja vaille konkretiaa.

Tavoitteessa 6 ei tunnusteta nuorten osallisuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin liittyviä esteitä tai haasteita, eikä mainita toimenpiteitä, joilla näitä esteitä pyrittäisiin poistamaan. Esimerkiksi koulutustaso ja sosioekonominen tausta linkittyvät nuorten yhteiskunnalliseen kiinnostukseen ja poliittiseen osallistumiseen. Nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamisessa on keskeistä tavoitella eriarvoisuuden purkamista.

SLL kiittää tavoitteen 7 alalla olevasta toimenpiteestä, jonka mukaan ”hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen määritellään varhaiskasvatuksen ja opetustoimen henkilöstön ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi seuraavien kolmen vuoden ajalle”. SLL:n lukiolaisille tekemien kyselyiden mukaan opettajille tulisi tarjota koulutusta erityisesti sateenkaarinuorten kohtaamiseen, syrjinnän tunnistamiseen ja stressinhallinnan tukemiseen.

Tavoitteessa 8 nostetaan esiin nuorisotyön merkitys nuorten yhteisöllisyyden ja resilienssin vahvistajana. Toimenpiteissä mainitaan, että kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä kehitetään edelleen, mutta ei kuitenkaan mainita esimerkkejä siitä, miten tämä käytännössä tehdään.

On hyvä, että nuorten kykyä ymmärtää sosiaalisen median toimintalogiikkaa ja suojata itseään sen kielteisiltä vaikutuksilta halutaan vahvistaa. Konkreettiset keinot jäävät kuitenkin suppeiksi. Sosiaalinen media on suurelle osalle nuorista tärkeä osa elämää, eikä toimenpiteitä tule tehdä autoritäärisesti kieltämisen kautta tai nuoria kuulematta. Esimerkiksi lukioiden järjestyssäännöissä älypuhelimien kieltäminen oppitunnilla vaikuttaa yleistyneen viime vuosina, mutta useimmiten opiskelijat eivät ole saaneet lainmukaista oikeutta vaikuttaa heihin koskeviin linjauksiin oppilaitoksessaan. Samalla lukiokoulutuksessa on siirrytty noin 80-prosenttisesti digitaalisiin materiaaleihin, joilla opiskelijat arvioivat olevan vaikutuksia heidän oppimiseensa, opiskeluergonomiaansa ja jaksamiseensa.

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

VANUPOssa tulee huomioida kaikki nuorisotyön eri ulottuvuudet, mutta tällä hetkellä luonnos sivuuttaa lähes täysin kolmannella sektorilla tehtävän nuorisotyön. Järjestöjen ja seurakuntien tekemä nuorisotyö sekä yhteistyö esimerkiksi oppilaitosten kanssa on merkittävä osa kuntien nuorisotyön palveluja. Ohjelmassa tulee huomioida kuntien lisäksi järjestöjen merkittävä ja tärkeä rooli nuorisotyön kentällä ja nuorten hyvinvoinnin tukena.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

-

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

-

Muita näkemyksiä ohjelmasta

SLL on hallitusohjelman julkaisemisen jälkeen iloinnut kirjauksesta laaja-alaisen toimenpideohjelman laatimisesta nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Kirjauksen taustalla ja hallitusohjelmassa muutenkin on tärkeä ajatus siitä, että yhteiskuntamme voi yhtä hyvin kuin nykypäivän nuoremme voivat. Siksi VANUPO-luonnos oli SLL:lle pettymys. Nuorten mielen pahoinvointi ja psyykinen oireilu on kasvanut viime vuosikymmeninä eikä ohjelma tarjoa aitoja ratkaisuja, resursseja tai aitoa poikkihallinnollista yhteistyötä haasteen ratkaisemiseksi.

SLL:n näkemyksen mukaan VANUPO:n tulisi kattaa nuorten ikäryhmä nuorisolain mukaisesti eli sen piirissä ovat 12–28-vuotiaat nuoret. Luonnoksen valmistelussa on kuitenkin rajattu nuorten kuulemiset 25-vuotiaisiin ja ohjelman painopiste on noin 12–25-vuotiaiden nuorten kasvu- ja elinolojen kehittämisessä. Esimerkiksi harrastamisen toimenpiteet kohdistuvat vain peruskouluikäisiin. Toimenpiteissä eri-ikäisten nuorten yhdenvertaisuus ei toteudu.

Ohjelmaluonnoksessa todetaan, että hallituksen visiona on nuorten hyvinvointia vahvistava kokonaisvaltainen ja johdonmukainen nuorisopolitiikka. Kuitenkin luonnoksesta on karsittu merkittäviä nuorten kasvu- ja elinoloihin kuuluvia sisältöjä eikä koronapandemian vaikutuksia nuorten hyvinvoinnille ole käsitelty riittävästi. Toisaalta luonnoksessa ei myöskään ole nuorten toimeentuloon, sosiaaliturvaan, asumiseen ja asunnottomuuteen, eikä juurikaan työelämään, työllisyyteen ja työttömyyteen liittyviä kirjauksia.

Myös koulutuspolitiikka ja korkeakouluopiskelijat jäävät luonnoksessa vähälle huomiolle, vaikka alle 25-vuotiaiden nuorten joukossa on merkittävä määrä korkeakouluopiskelijoita. Lisäksi SLL kaipaisi lisää aluepoliittisia toimenpiteitä, sillä Suomessa nuorten tilanne (mm. terveys, yhdenvertaisuus, osallisuus, koulutus- ja harrastusmahdollisuudet...) on eriytynyt eri puolilla maata sekä kaupunkien ja harvaan asuttujen alueiden välillä.

Hynönen Iiris
Suomen Lukiolaisten Liitto